

versus scepticos abstruitur, non de somniantibus aut infirmis hominibus profectò agitur, sed de vigilantibus et eis qui ratione utuntur. Unde scepticorum argumentatio hac in parte æquivalet huic: *infirmi non sunt sani, et claudi nequeunt currere: ergo non infirmi, non sunt sani, et non claudi nequeunt currere.* Ex quibus omnibus corollarium loco.

Inferitur 1.º Existere non posse hominem qui serio et ex animo scepticismum absolutum et universale profiteatur; nam quivis scepticus, vel certus erit de hac propositione: *dubitandum est de omnibus*; vel si hoc ipsum inficiatur, saltem tanquam certum admittet hocce pronuntiatum: *certum est me dubitare num dubitandum sit de rebus omnibus.*

Inferitur 2.º Scepticismum perfectè universalem, sive ex animo sive ore tenus, excludere ipsam possibilitatem cujuscumque demonstrationis. Siquidem, cum eo qui de omnibus absolute dubitare se profitetur, nec disputari quidem potest, cum nihil ex hypothesi sit, ex quo disputatio initium desumere queat.

ARTICULUS QUARTUS.

De criterio veritatis.

Criterii vocabulum hic non accipitur pro medio seu instrumento judicandi, quod dici solet criterium *per quod*, nec aliud existit nisi ipsemet intellectus prout judicandi vim obtinet; sed accipitur pro *ratione* seu motivo ex quo intellectus ad certum assensum vel dissensum rebus præstandam movetur. Unde et criterium *secundum quod*, a quibusdam appellatur, quia motivum illud est veluti regula et norma secundum quam mens judicium profert. Primum posset etiam nuncupari *subjectivum*, quia ex parte subjecti judicantis se tenet; alterum vero *objectivum*, quia motivum quo mens ad judicandum agitur et impellitur, ex parte rei objectæ et judicatæ, præcipue se tenet.

Atque de criterio, posteriori sensu accepto, prout, nimirum, significat, *motivum ex se infallibile pro judicio certo efformando* agentes, ad quinque genera revocamus; *evidentiam, conscientiam, sensum communem, testimonium sensus, auctoritatem.*

§ I.

Criterium evidentia.

Prænotanda:

1.º Sicut certitudo primario dicitur de subjecto cognoscente, secundario transfertur et tribuitur objecto, ita e converso evidentia ex propria significatione primo afficit objectum seu veritatem cognoscendam, secundario et quasi ex consequenti subjectum percipiens. Unde in *objectivam* et *subjectivam* merito dividitur. Objectivæ evidentia nomine intelligenda venit: *aptitudo vel vis quæ objecto inest perspicue menti sese offerendi ac vivide et vehementer ad assensum impellendi.* Quapropter non immerito hanc evidentiam concipiunt aliqui tanquam fulgorem veritatis seu perspicuitatem objectorum, quæ menti offeruntur. Sic hæc propositio: *totum est majus sua parte*, evidens evidentia objectiva dicitur, quia tali perspicuitate ex seipsa donatur et gaudet, ut semel intellectui oblata, ejus veritas vivide percipiatur et ad assentiendum vehementer impellat. Subjectiva autem evidentia dici potest: *intellectus innata vis qua res objectivâ evidentiam præditas, clare ac nitide percipit.* Itaque concipi potest tanquam quædam lux, qua mens intime collustrata, perspicuam ac fulgentem objecti et veritatis perceptionem obtinet.

2.º Evidentia, prout veritatis criterium constituit, nec subjectiva, nec objectiva solum est, sed ex utraque coalescit; motivum siquidem certi assensus est veritas objective evidens seu perspicua, prout a mente nitide percipitur, proindeque evidentia in concreto sumpta et prout ex utraque coalescit: præcipuas tamen partes sibi vindicat objectiva, non solum quia quodvis criterium respicit primario objectum, ut diximus, sed etiam quia sive mens rem quæ immediata et vera evidentia donatur, percipiat sive non, evidentia objecti, sufficiens ex se motivum existit ad assensum firmum producendum.

3.º Duplici sensu accipi potest evidentia, etiam quatenus veritatis criterium: 1.º pro omni eo quod mentem ad firmum et infallibile adsensum movet et pertrahit, abstraendo a natura speciali originis vel motivi adsensus præfati. Atque sub

hac significatione accepta evidentia, non speciale, sed potius universale et unicum constituit veritatis criterium; semper enim ac cuivis veritati vel rei, certo assentimur, ideo assentimur quia perspicue videmus et intuemur per mentem rem sic et non aliter esse. At 2.º sumitur evidentia pro quadam mentis intuitione, qua vel prædicatum aliquod subjecto congruere aut repugnare, vel propositionem aliquam cum primo aliquo principio necessarium nexum habere, clare perspicit. Atque de evidentia posteriori hoc sensu accepta, hic agimus; sic enim speciale constituit criterium a reliquis distinctum.

4.º Dividitur præterea evidentia in *immediatam* et *mediatam*. Prima tunc habetur quando ad identitatem, vel repugnantiam inter prædicatum et subjectum internoscendam sufficit terminorum perceptio, ex. gr.: *triangulus constat tribus lineis*; ad dignoscendum namque et certo dijudicandum prædicatum subjecto convenire, sufficit utriusque obviam significationem percipere. Dicitur *immediata*, quia sufficit intuitio ipsa objecti, vel propositionis, ad ejus veritatem detegendam. Altera, eas propositiones respicit in quibus terminorum obviam perceptio aut mentis intuitio non sufficit ad veritatem detegendam et agnoscendam, sed requiritur præterea terminorum cum tertio collatio: ut hæc propositio: *animus hominis est immortalis*.

Hæc porro mediata evidentia diversos gradus quodammodo subit: omnis quippe propositio seu veritas, quæ per ratiocinationem evidens fit, eatenus menti evidenter vera apparet, quatenus intellectus clare percipit ejus connexionem cum aliquo ex primis principiis, seu cum propositione ex se et immediate evidenti, ad quam resolvi tandem debet veritas demonstrata. Quo autem veritas per ratiocinium evidens facta, remotior existit a primo principio a quo primo profluit, et in quod ultimo resolvitur, facilius defectus aliquis in ratiocinatione admixcet, ex quo non raro ducimur ad confundendam apparentem evidentiam cum vera. Nam, ut scite habet D. Thomas: (1) «Inter multa etiam vera quæ demonstrantur, immixcet aliquando aliquid falsum, quod non demonstratur,

(1) *Sum. cont. Gent. lib. 4.º, cap. 4.º*

sed aliqua probabili vel sophistica ratione asseritur, quæ interdum demonstratio appellatur.» Quibus expositis sit.

THESIS.

Evidentia constituit motivum judicii metaphysicè certum, tutumque proinde veritatis criterium.

Prob. 1.º Illud est motivum criteriumque certissimum judicii veri, quod ad falsum unquam inducere nequit: atqui sic se habet evidentia: ergo. Prob: min. Evidentiæ ratio sita est in perceptione seu potius intuitioni perspicua et fulgenti identitatis vel repugnantæ prædicati cum subjecto, quæ oritur et exurgit ex commensuratione et coaptatione intellectus cum veritate, quæ in objecto cognito splendet ac nitide fulget: sed repugnat hujusmodi evidentiam ad falsum judicium inducere. Et revera quidem, si evidentia, sensu nunc exposito, ad falsum induceret iudicium, verum simul et falsum dicendum esset iudicium, hocce: verum, quia continet claram ac perspicuam rei perceptionem, vel intuitionem identitatis aut repugnantæ prædicati cum subjecto, in qua perceptione sita est veritas nostri intellectus: falsum vero esset, ex hypothesi ab adversariis assumpta, si nempe, mens diceretur vel falleretur in perspicua perceptione identitatis aut repugnantæ prædicati et subjecti.

2.º Res eadem evincitur ex eo quod rationi humanæ penitus repugnat rem quamvis, seu veritatem evidenter cognoscere, et simul de ea dubitare, ita ut aliquem cogere dissentire veritati evidenter cognitæ, præsertim si immediata evidentia donatur, idem esset nec minus difficile quam eum cogere ad exuendam rationem. Hinc est quod ipsa conscientia teste, docemur, nos ita natura comparatos esse, ut cum primum evidens aliqua veritas menti offertur, vel inviti eidem adsentiri cogimur, magno veluti pondere ab objecto ipso vehementissime pertracti. Intellectus etenim, iis facultatibus vel potentiis annumeratur, quæ, ut non minus philosophice quam graphicè ait D. Thomas, *compelluntur ab objecto*; unde quoad prima principia, eodem agente, *non potest subterfugere quin illis assentiat*.

Sedulo hic notandum, veritates eas quibus ex mediata evidentia assentimur, eadem fere ratione criterio evidententiæ

subjici et manifestari, ac eas quas per evidentiam immediatam intuemur, cum agitur de propositionibus, quæ facillimo, breviori, et veluti spontaneo ratiocinio ex primis principiis seu ex propositione aliqua per se et immediate evidenti inferuntur. Siquidem, eadem ferme evidentia et perspicuitate, qua video *nihilum non posse producere effectum realem*, video per facillimum et quasi spontaneum ratiocinium, veritatem hujus propositionis deductæ: *mundus habet aliquam causam realem*. Ast vero dum agitur de propositionibus, quas ex primo aliquo principio inferre oportet per ratiocinium longius protractum, vel plures propositiones continens, mediata evidentia ex se sola tutissimum criterium non constituit, quia facile defectus aliquis, sive quoad formam, sive quoad materiam longiori ratiocinationi illabitur, prout ratio et experientia ipsa testantur. Itaque, his in casibus, criterium evidentie mediatae per aliud perficere et complere oportet.

Corollarium. Colliges ex dictis, certitudinem scientiæ, qua talis, ultimo resolvi in certitudinem principiorum, a qua originaliter profluit et oritur. Nam cum scientia nihil sit aliud quam deductio rationalis quarundam propositionum seu veritatum ex primis principiis, eatenus scientia generatur in intellectu, quatenus hic videt aut percipit talem propositionem, legitimam ac necessariam connexionem habere cum tali primo principio. Ex quo facile perspicitur, quare et quo sensu dicat D. Thomas: (1) «Certitudo scientiæ tota oritur ex certitudine principiorum; tunc enim conclusiones per certitudinem sciuntur, quando resolvuntur in principia.» Et alibi: (2) «In scientia vero conclusionum, causatur determinatio (*intellectus*) ex hoc quod conclusio secundum actum rationis, in principia per se visa resolvitur.»

SOLVUNTUR OBJECTIONIS.

Objic. 1.º Illud non est motivum infallibile iudicii certi, quod ad falsa judicia potest inducere; atqui sic se habet evi-

(1) *QQ. Disp. De Verit. q. 10.º art. 1.º ad 13.º*

(2) *Sent. lib. 3.º dist. 23 art. 2.º*

dentia: ergo. Prob. min. Quod ad contradictoria judicia amplectenda movet, ad falsa judicia inducere potest, cum ex contradictoriis necessario unum verum sit et alterum falsum; sed evidentia, ad assensum contradictorium mentem quandoque inducit: ergo. Prob. min. Videmus quotidie philosophos aliquos evidens affirmare et tanquam tale tueri et prosequi, illud ipsum quod alii vel tanquam penitus falsum vel tanquam dubium rejiciunt; atqui tamen utrique evidentia se duci affirmant et credunt: ergo.

Resp. Neg. min. Ad prob. neg. similiter min. Cujus prob. dist. min. Utrique, etc. *merito, vel immerito conc. merito, vel ita ut adsint conditiones veræ evidentie*, neg. Itaque si agatur de evidentia mediata, præsertim quoad conclusiones a primis principiis paulisper remotioribus, contingere quidem potest, quod partium studio acti vel mentis imbecillitate, contradictoria diversi homines complectantur et prædicent tanquam evidentia, in quo casu, vel utrorumque, vel alicujus ipsorum evidentia non vera, sed fucata et apparens tantum existit, utpote ex præjudiciis, passionibus, prava voluntate, vel mentis imbecillitate orta. Immo vero, id ipsum non nisi in mediata evidentia locum habet. Unde

Resp. 2.º Dist. maj. ejusdem prob. Videmus, etc. *quoad ea quæ evidentia sunt, vel evidentia immediata, vel mediata proxima, neg. quoad ea quæ mediata tantum evidentia, et hac remotiori, prædita sunt, conc.* Ex objectione igitur, ad summum consequitur, quod jam supra, innuimus, videlicet, criterium evidentie mediatae indigere ex aliqua sui parte perfici et compleri per aliud.

Instabis: Atqui certo nobis constare nequit utrum fucata vel vera ducamur evidentia: ergo. Prob. subs. Nihil habemus quo discernere possimus utrum ex sufficienti attentione, ex recta applicatione regularum Logicæ, ex præjudicio, vel passione, ad sensum rei tanquam evidenti præbuerimus: ergo.

Resp. 1.º Neg. cons. si sermo sit de evidentia immediata, quæ nec specialem attentionem, nec regularum logicalium applicationem exquirat, simulque nec præjudiciis, passionibus, vel cuivis alio impedimento subest, quippe ad eam habendam sufficit vel imperfectus rationis usus. Itaque, etiam si totum argumentum gratis daretur, semper existeret criterium evidentie immediate. Sed præterea,

Resp. 2.º Neg. subs. quoad res quæ per evidentiam mediatam quidem sed proximorem cognoscuntur, tum quia in hujusmodi, non secus ac in evidentibus immediate, præjudicii vel passionis influxus vix concipitur, et si forte aliquod existat, facile detegitur per reflexionem; tum etiam quia nec specialem attentionem nec difficile applicationem Logicæ exquirunt.

Objic. 2.º Ut aliquid vere dicatur motivum infallibile veritatis debet habere necessarium nexum cum veritate; atqui constare nobis nequit evidentiam habere necessarium nexum cum veritate: ergo. Prob. min. Demonstrari nequit hujusmodi nexus evidentiam cum veritate: ergo.

Resp. Neg. min., Ad. prob. dist. antec. Demonstrari nequit, etc. *demonstratione proprie dicta, nec ea indiget, conc. improprie dicta demonstratione, seu potius explanatione, neg.* Evidentia itaque, si proprie loquamur, nec potest nec indiget demonstrari. *Non potest:* quia nihil demonstratur nisi per aliquid quod sit notius, nihil vero notius evidentia ipsa, saltem immediata, dari potest. *Nec indiget:* sicut enim lux solis alia non indiget luce qua videatur, ita nec evidentia, quæ ex seipsa illucescit, suamque declarat et manifestat et existentiam et connexionem cum veritate. Quandoquidem, nihil est aliud evidentia quam ipsa veritas objecti, quatenus seipsam revelat et communicat intellectui. Unde jure merito D. Thomas, certitudinem, quæ, sive in scientia, sive in intellectu, id est, intuitionem primorum principiorum invenitur, repetit ex ipsa evidentia veritatis, quæ objecto inest: «Objectum, inquit, intellectus est verum... invenitur autem aliquod verum in quo nulla falsitatis apparentia admixceri potest, ut patet in dignitatibus, (*primis principiis*) unde intellectus non potest subterfugere quin illis assentiat.» (1) Quibus postea subdit: (2) «Certitudo quæ est in scientia et intellectu, (id est, in facultate intelligendi quatenus dicitur *habitus primorum principiorum*, seu quatenus cognoscit prima principia) est ex ipsa evidentia eorum, quæ certa esse dicuntur.»

(1) Sent. lib. 2.º Dist. 25. q. 1.º art. 2.º

(2) Sent. lib. 3.º Dist. 23. q. 1.º art. 2.º

§ II.

De criterio conscientiam vel sensus intimi.

Prænotanda:

1.º *Sensus intimus* universim acceptus dici potest: *perceptio experimentalis qua anima de interno statu, vel præsentia aliqua affectione admonetur.* Dico *experimentalis*, quia sensus intimi objectum semper est aliquid singulare. Dico *interno statu*, quia nunquam ad ea, quæ extra animam existunt, porrigitur. Dico *præsentia*, quia nec res futuræ, nec præteritæ, qua tales, sed tantum prout præsentis per memoriam iterum redduntur, sensui intimo subjiciuntur. Dico *aliqua affectione*, quia non de omnibus affectionibus, quæ eidem insunt anima admonetur; quædam siquidem sunt, quæ realiter animam afficiunt, quin tamen de ipsis admoneatur per conscientiam, vel sensum intimum, ut odium supernaturale peccati, charitas, vel gratia, macula peccati. Ex quo obiter collige, nimium illos falli qui autumant, nihil circa naturam, vires, mutationes et effectus animæ affirmandum vel constituendum, nisi ex testimonio conscientiam, vel sensus intimi, quasi nihil anima agere vel recipere possit, cujus conscientiam non habeat.

2.º Ex præfata definitione conscientiam facile concluditur, hujus objectum esse duplex: primum, sunt *modificationes illæ sive activæ sive passivæ, quæ animam sensibiliter afficiunt.* *Sensibiliter*, inquam, non quod omnes sensationes sint, nec quod conscientiam actus sit sensatio, est enim vera perceptio intellectualis, sed quod animam ita afficiunt ut eas in se experiri et veluti sentire possit. Alterum conscientiam objectum, est subjectum cui præfatæ modificationes insunt, quod *subjectum cogitans* nuncupari solet. Emimvero, conscientiam nobis non solum nuntiat modificationes seu affectiones, quas experimur, ut lætitiæ, doloris, volitionis, etc. sed eas etiam nuntiat quatenus *nobis* insunt, ita ut existentiam rationalis animæ seu principii cogitantis in nobis certissime dignoscamus per conscientiam affectionum et actuum ipsius. Quam rem, ante recentiores, quorum aliqui hocce tanquam cartesianum inventum extollunt, exposuit et perspicue tuitus est

D. Thomas his verbis: (1) «In hoc enim aliquis percipit se animam habere, et vivere, et esse, quod percipit se sentire et intelligere, et alia hujusmodi vitæ opera exercere; unde dicit Phil.: sentimus autem quoniam sentimus, et intelligimus quoniam intelligimus, et quia hoc sentimus, intelligimus quoniam sumus... Et ideo pervenit anima ad actualiter percipiendum se esse, per illud quod intelligit vel sentit... Ad hoc autem quod percipiat anima se esse, et quod in seipsa agatur attendat, non requiritur aliquis habitus, (aliqua prævia scientia, vel notitia) sed ad hoc sufficit sola essentia animæ, quæ menti est præsens; ex ea enim actus progrediuntur in quibus actualiter ipsa percipitur.»

3.° Ast vero, quamvis præfatum duplex objectum conscientia complectatur, at non semper eodem modo, aut pari gradu. Quandoque conscientia perceptio, vel acies, fertur primario et principaliter in affectionem ipsam, minus principaliter et quodammodo confusè, in subjectum quod affectionem experitur, ita ut phænomenom et subjectum cui inest, simul et semel concrete percipiantur per conscientiam, sed phænomenom distinctius et quasi primario, subjectum vero minus distincte; quæ proinde non incongrue comparari potest cum perceptione sensuum, ex. gr. visus; videmus enim non colorem a subjecto separatum vel in abstracto, sed colorem in tali subjecto, seu corpus coloratum. Atque hujusmodi conscientia est quæ *directa* appellari potest, vel etiam *spontanea*: directa quidem, non quod reuera actus reflexus non sit, sed quia est prima manifestatio conscientia, qua talis; spontanea vero, quia est perceptio mentis ipsam connaturaliter et absque ullo conatu concomitans.

Quandoque vero, conscientia acies fertur æqua ratione, vel potius priori ratione in subjectum cogitans quam in cogitationem, vel modificationem ipsam, ut dum explicita et perfecta reflexione percipio *me* cogitare, lætari, videre, etc. Et hæc est quæ conscientia *reflexa* merito nuncupatur: *voluntaria* quoque dici posset, quatenus specialem vel explicitam voluntatis determinationem exquirat. Recentiores aliqui, in-

(1) QQ. Disp. De Verit. q. 40, art. 8.°

ter quos Balmes, aliter conscientiam directam definiunt et explicant, quibus minime adsentiri possum ex dictis.

4.° Dividi quoque posset conscientia in *perfectam* et *imperfectam*, vel fortasse melius in *sensitivam* et *intellectualem*. Perfecta vel intellectualis ea ipsa est, quam nuper exposui. Altera vero est, qua per sensum internum, quem veteres *sensum communem* dicebant, sensationes externas experimur. Quæ quidem sensitiva conscientia, quamvis nobis minus distincte sese offerat, id accidere putandum est: 1.° quia utpote sensitiva, et reditio in seipsam, vel reflexione imperfecta constans, explicitam et claram sui notitiam non generat; unde ad sensationem externorum tantum sensuum, non vero ad alias subjecti modificationes, nec ad ipsius subjecti sentientis existentiam porrigitur: 2.° quia in homine admixtetur et jungitur conscientia intellectuali, quæ utpote vehementior, natura perfectior et universalior, sensitiva distinctam et claram impressionem quodammodo impedit et absorbet.

Cæterum, sensitivam aliquam conscientiam admittendam esse, constare videtur non solum ex ejusdem vestigiis, quæ in homine ipso apparent, sed præsertim ex animalibus, in quibus conscientia quædam sensationum proculdubio existit, ut ex signis exterioribus evincitur, dum dolore afficiuntur, aliquid vident, audiunt, etc. Atque de hac sensitiva conscientia, quæ ab intellectuali tantum distat quantum sensus ab intellectu, intelligenda veniunt verba ea D. Thomæ: (1) «Sensus redire quidem incipit ad essentiam suam, quia non solum cognoscit sensibile, sed etiam cognoscit se sentire.» Sensitiva igitur conscientia essentialiter imperfecta est, non solum quia subjecti existentiam non percipit, sed quia inter ejusdem affectiones ad externas tantum sensationes porrigitur: unde *inchoatio* quædam reflexionis, et *rudimentaria* conscientia dici posset.

(1) QQ. Disp. De Verit., q. 1.°, art. 9.

THESIS.

Conscientia vel sensus intimus intellectualis, est motivum infallibile certi iudicii.

Dicitur *intellectualis*, quia thesis abstrahit a conscientia quam sensitivam appellavi, solumque procedit de ea, quæ homini congruit quatenus substantia intellectualis est.

Prob. Quod necessarium et essentialiter nexum habet cum veritate iudiciorum ad quæ movet, est motivum infallibile iudicii certi; atqui sic se habet conscientia intellectualis respectu eorum quæ ipsi subjiciuntur: ergo. Prob. min. Conscientia nihil est aliud quam mens percipiens et seipsam et modificationes quibus actualiter afficitur, et quas in se experitur; sed ad percipiendum, necessario et essentialiter requiritur existentia realis et vera, tum subjecti percipientis, tum ejus quod percipitur. Et quidem si circa affectiones, vel modificationes quas per conscientiam in seipso homo sentit vel percipit, falleretur, tunc hujusmodi affectiones existerent simul et non existerent: existerent, quia ex hypothesi mens intime eas sentit et experitur, quod locum habere non posset nisi revera in anima residerent, nihilum enim non sentitur nec percipitur: non existerent, quia ex hypothesi facta, mens falleretur easdem percipiendo in se. Mens ergo circa ea, quæ conscientia subjiciuntur, falli non potest quin idem esset simul et non esset.

Adde his, conscientia aptari perfectissime conditiones eas, quæ in criterio veritatis requiruntur. Primo namque notissima est suapte vi et natura, quippe nihil menti intimius et præsentius. Deinde, est ratio ultima quam afferre possumus veritatis iudiciorum circa quæ ipsa versatur. Enimvero, si quis a me quærat, cur certo iudicem me cogitare, velle, sentire, etc. non aliam rationem assignare possum, nisi quia in me ipso hæc experior et intime sentio.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Objic. 1.º Conscientia multa sæpe homini testatur, quæ revera non existunt: ergo. Prob. ant. Somniantes et amentes existimant se corpora tangere et videre, quæ revera nec

tangunt nec vident, ut dum thesaurum nos invenisse, videre et manibus atrectare; putamus: ergo.

Resp. Neg. ant. Ad prob. resp. 1.º prætermitto antec. et neg. cons. Dum conscientia testimonium tanquam certi iudicii motivum infallibile adstruitur, maxime et per se sermo est de homine sui compote ac in statu vigiliae, non de eo qui extra idoneum statum versatur, potentiis somno, vel ægritudine ligatis, vel impeditis. Qui certe status conscientia veracitatem minime labefactat, sicut sensuum vis et testimonium non labefactantur ex eo quod quandoque sensatio non recte perficiatur propter organorum vel medii defectum. Sed præterea,

Resp. 2.º Dist. ant. prob. Somniantes, etc. id est, *corpora ipsa vere non tangunt nec vident, conc. affectionem internam tangendi et videndi revera non habent et experiuntur*, neg. In existimatione vel iudicio hominis, qui somno tenetur, duo accurate distinguenda sunt; nempe, affectio interna determinata, et hujus relatio ad aliquid tanquam ad causam. Igitur, qui somno deditus thesaurum videre et atrectare sibi videtur, habet affectionem vel modificationem internam realem et determinatam, ei penitus similem, quam experitur et habet dum de facto thesaurum videt et atrectat; unde quoad hoc minime fallitur, quamvis simul fallatur quatenus iudicat præfatam affectionem internam, quam apud se habet, oriri ex reali corpore extra existente. Jam vero diximus, conscientia testimonium, qua veri criterium, ad res extra hominem positas non porrigi, sed intra subjectum cogitans contineri.

Objic. 2.º Conscientia testimonium ad contradictoria iudicia impellit: ergo non est motivum infallibile certi iudicii. Prob. antec. Hæc iudicia, *ego caleo, ego non caleo*, contradictoria sunt ac proinde ipsorum aliquod falsum existit; atqui conscientia ad hæc iudicia contradictoria potest impellere, si dexteram manum igni dum sinistram aquæ frigidæ applico: ergo.

Resp. Neg. antec. Ad prob. dist. maj. *si eodem tempore et secundum idem proferantur, conc., secus, neg.*

Instabis: Atqui præfata iudicia et eodem tempore et secundum idem proferuntur ex conscientia testimonio. Quod eodem tempore, consiat, si simul manus igni et aquæ appli-

centur. Quod autem secundum idem, sic probatur: præfata sensationes, animæ insunt tanquam subjecto; sed quæ in anima existunt, secundum idem existunt, cum anima sit omnino simplex: ergo.

Resp. Neg. antec. Ad prob. resp. 1.º Dist. maj. quoad secundam part. Animæ insunt *sub eodem respectu*, neg. *sub diverso respectu*, conc. Etiam gratis dato quod *sola* anima esset subjectum sensationum, ut quidam volunt, adhuc contradictio nulla in præfatis judiciis esset admittenda, quia animæ eidem inessent quidem, sed non sub eodem respectu; illarum quippe sensationum prima ad *hanc* corporis partem, secunda vero ad *alteram* ejusdem corporis partem referretur. Profecto, si sola rationis distinctio ad tollendam contradictionem sufficit, sufficiet *a fortiori*, ut ajunt, distinctio realis actuum, eorumque diversa relatio, prout reperitur in adducto exemplo.

Sed urgebis adversus hanc solutionem. Ergo anima diversis simul sensationibus potest subjacere; quod tamen absurdum esse sic probatur: Si anima diversis afficeretur sensationibus, vel eas secundum se totam experitur, vel secundam diversas partes; atqui neutrum licet dicere: non primum, quia si una sensatio totam animam afficit, alteri locus non relinquitur: non secundum, quia anima, utpote omnino simplex, quamcumque partium compositionem excludit.

Resp. Conc. antec. neg. min. Ad cujus probat. dist. probationem min. Si una sensatio etc. *si sensatio animam afficeret modo corporeo*, conc. *si eam afficiat modo rebus spiritualibus proprio et sine contactu corporali*, neg. Rationalis itaque anima, dum spectatur prout subjectum est sensationis, non ad modum corporum, quæ media extensione varias suscipiunt modificationes imaginanda est, sed intellectu concipienda, ut vere est, tanquam substantia spiritualis, quæ sicut diversas potentias vel facultates, ita etiam diversos actus vel affectiones in se recipere ac indivisibiliter continere potest. Argumentum igitur nihil concludit, quia nec sensatio, quatenus actio perceptiva est rei, et quatenus in anima recipitur, nec ipsa anima, extensione aut partium compositione donantur.

Resp. 2.º ad prob. antec. prioris objectionis. Neg. min. Sensatio etenim si integre et complete accipiatur, non in

anima sola sed in anima simul cum corpore recipitur tanquam in subjecto adæquato. Dolor enim ex. gr. ex contracto in tibia vulnere, a sola quidem anima percipitur perceptione intellectuali, at non sola sed simul cum corpore dolorem illum sentit et experitur; quandoquidem anima a corpore sejuncta dolorem quidem intelligibilem seu pure spiritualem experiri potest, at minime dolorem sensibilem, ad quem corporis concursus exquiritur. Hinc merito D. Thomas docet intellectum et voluntatem, utpote facultates seu vires pure spirituales, inorganicas esse, ac in sola anima tanquam in proprio et completo subjecto recipi atque existere; facultates vero sensitivas, utpote inferioris ordinis, et brutis etiam, quæ spirituales substantiæ non sunt, congruentes, et organicas esse dicendas, et in anima simul cum corpore, sive in *conjuncto* esse tanquam in proprio et adæquato subjecto. Hæc D. Thomæ sententia, quæ corollarium est ipsius doctrinæ circa distinctionem et absolutam separationem sensus ab intellectu, Cartesius cartesianique oppugnarunt, viam sternentes sequentibus materialistis et sensualistis, dum sentire et cogitare unum idemque faciebant; (1) sed hodie nunc præfata distinctionem absolutam inter sensibilitatem et intellectum, ipsimet prudentiores medici ac physiologi cum D. Thoma fatentur. (2)

(1) «Sentir, ajebat Descartes, n'est rien autre chose que penser.» *Œuvr. compl. t. 4.º*, pag. 253. Et alibi: «Par le mot de penser, j'entends tout ce qui se fait en nous... C'est pourquoi non-seulement entendre, vouloir, imaginer, mais aussi sentir, est la même chose que penser.» *Ibid. t. 3.º*, pag. 67.

Post hæc, nihil mirum ac nimis verum quod ipsemet V. Cousin adfirmat et fatetur, scholam, nempe, sensualistarum ex cartesianismo prodiisse. Quandoquidem, si *cogitare, intelligere, velle, imaginari, et sentire*, unum idemque sunt, pronum est colligere, ac legitime subdere licet sensualistis: «atqui bruta animantia vere sentiunt: ergo cogitatione, intellectu et voluntate etiam donantur. Ergo ex eo quod homo intelligit et vult, non licet ipsum a brutis animantibus essentialiter discriminare, nec adstruere animam habere spirituales et immortales per quam ab eisdem differat.» Et tamen, si superis placet, *Cartesius omnium primus animæ rationalis spiritualitatem verè demonstravit*: ita ore pleno adfirmant et super tecla prædicant, catholici nominis scriptores quidam et philosophi.

(2) Notum satis est cartesianos fere omnes, quamplurimosque

Objic. 3.º Motivum infallibile certi iudicii debet esse quid notissimum; atqui conscientia quid notissimum non est; ergo. Prob. min. Veracitas conscientiae nequit demonstrari; sed quod demonstrari nequit, nec notissimum dici potest sed potius ignotum: ergo.

Resp. Neg. min. Ad prob. dist. min. Quod demonstrari nequit, nec directe, nec reflexe et indirecte, etc. trans. directe sed potest per reflexionem, neg. Primo igitur, conscientiae veracitas si non directe, at certe indirecte per reflexionem demonstrari potest, ejus, nempe, naturam attentius et accuratius exponendo, ac ducendo ad impossibile vel absurdum, prout ex probationibus apparet. Deinde, conscientia, utpote

alios philosophos adfirmare, sensationem doloris ac sensuum omnium externorum in cerebro peragi vim sensitivam cum intellectiva in homine confundentes ac identificantes. Ast vero Flourens, experimentis tam a se quam ab aliis factis ostendit, non solum sensibilitatem ab intelligentia penitus differre, sed hujus organum, nempe, cerebrum, (quod sanc accipere oportet de organo indirecto et mediato, quatenus cerebrum est organum sensuum interiorum ac praesertim imaginationis, ex qua intellectus quasi materiam et elementa intellectualis cognitionis accipit) ab organo generali sensibilitatis prorsus discriminari; immo etiam, cerebrum, quod apud plurimos recentioribus erat organum non solum intelligentiae sed etiam sensibilitatis, omnimoda impassibilitate, vel insensibilitate gaudere. «Il faut faire, ait ille, une grande distinction entre les sens et l'intelligence. L'ablation d'un lobe cérébral laisse la sensation, le sens, la sensibilité de la rétine, la mobilité de l'iris; elle ne détruit que la perception seule... Il y a deux moyens de faire perdre la vision par l'encéphale: 1.º par les tubercules, c'est la perte du sens, de l'sensation: 2.º par les lobes, c'est la perte de la perception, de l'intelligence...

La sensibilité n'est donc pas l'intelligence; penser n'est pas sentir, et voilà toute une philosophie renversée.» *De la Vie et de l'Intelig.*, cap. 8.º, pag. 49.

«Penser, subdit, *Ibid.*, pag. 50, est si peu sentir (même matériellement parlant) que le cerveau est insensible, impassible; on peut le blesser, le piquer, le couper par tranches sans produire aucune douleur...

La sensibilité et l'intelligence sont donc deux faits distincts, et si distincts qu'ils ne résident pas même dans le même organe, qu'ils résident dans deux organes très-distincts, très-différents, très-independants, l'un de l'autre.»

quid ex seipso notissimum ac perspicuum, demonstrari non indiget, ut veritatis tuta regula ac motivum certi iudicii esse possit. Caeterum, capacitas demonstrationis necdum necessaria non est ad hoc ut aliquid notissimum ac verum dicatur, ut potius ea vere ac proprie dicantur notissima, quae demonstrationem non patiuntur. Omnis siquidem demonstratio, nisi infinitum progressum habeat, devenire tandem debet in rem seu veritatem aliquam, quae per seipsam nota sit, ac demonstrari nec indigeat, nec possit.

§ III.

De criterio sensus communis.

Prænotanda:

1.º Sensus communis vocabulum non usurpatur hic nec pro sensu aliquo interno, qui externorum sensationes colligit, nec etiam proprie pro communi hominum consensione in veritate aliqua amplectenda, sed quatenus hoc nomine designatur vis quaedam hominibus naturaliter insita, ex qua certo iudicium ferunt de rebus quibusdam priusquam earum veritas menti sese offerat explicita ac perfecta perspicuitate. At diversa veritatum genera porrigitur hujusmodi vis, ut videre licet, si pauca proponantur exempla: *nuditas est cooperienda: ex fortuita characterum permixtione hispanum lexicon ordinatum non exurget: corpora extra nos existunt: quaedam actiones sunt honestæ, aliæ turpes*, cum sexcentis aliis, quibus vel rudiores homines adsensum præbent, absque eo quod motivum rationale hujusmodi adsensus explicite et perspicue pervideant.

2.º Ast non propterea descendimus in sententiam illorum, qui scholæ scoticæ vestigiis insistentes, ajunt, præfatum adsendum ex cæco quodam instinctu promanare; adeo ut non alia ratio assensus existat, vel assignari possit, nisi naturæ instinctiva et necessaria inclinatio. Nos e contra existimamus, adsensum præstitum veritatibus sensus communis, ex ipsarum evidentia potissimum oriri, evidentia, inquam, non explicita ac distinctè percepta, prout in intuitionem primorum principiorum habetur, sed implicita potius, cujus intuitio menti inest sub quadam universalitate et confusione;

ita, ut mens ad adsensum pertrahatur ex reali evidentiâ objectiva, quæ in veritate proposita apparet, cujus tamen evidentiæ clarâ, distinctâ ac veluti reflexâ conscientiam nondum habet. Atque hujus rei signum quoque est, quod veritates illæ, quæ sensus communis dicuntur, evidentissime demonstrari possunt, idque facili ac perspicua demonstratione: quod sane locum non haberet, nisi vel ex seipsis, vel ex proxima relatione et nexu cum aliquo primo principio, evidentiâ afficerentur. Rejiciendus ergo instinctus ille intellectualis cæcus et necessarius, a quibusdam recentioribus in philosophiam invectus, qui, si semel admittatur sensu quem ejus propugnatores volunt, perit maxima ex parte scientifica et rationalis cognitio hominis, simulque scepticismo via sternitur.

3.° Cave tamen ne inde concludas, adsensum præstitum veritatibus sensus communis, ex evidentiâ objecti unice procedere: evidentiâ quidem adest, et est motivum seu fundamentum rationale et reflexum assensus: attamen, quia ex una parte præfatæ veritates necessitates físicas et morales hominis præcipue respiciunt, et ex altera parte, quia evidentiâ quæ eis inest, rudioribus aut minus exculptis, satis perspicue et aperte non apparet ad hoc ut ipsis profinus et sine hæsitatione firmiter adhæreant et adsentiantur, providus naturæ Auctor homini indidit quandam naturalem propensionem, qua vis evidentiæ perficitur et completur ad assensum extorquendum. Uno verbo: veritates sensus communis habent in se evidentiâ sufficientem ad firmum assensum producendum; sed quia hæc evidentiâ non statim perfectè et nitide fulget, et ex alia parte homines præfatis veritatibus adsentiri indigent sine mora ulla, certissime, ac frequenter, ipsis Deus inseruit vehementem inclinationem ad firmissimum assensum prædictis veritatibus præstandum, statim ac menti offeruntur. Atque sub hoc respectu verum existit, quod dici consuevit, nempe, sensum communem esse inclinationem necessariam et ineluctabilem ad quasdam veritates, numquam tamen instinctiva seu cæca congrue nuncupatur.

4.° Porro, ut veritas aliqua sensus communis merito dicatur, quibusdam notis insigniatur oportet. Primum itaque

a) *Constans sit ac communis*, eamque proinde amplectan-

tur homines ratione utentes, ab omni tempore, et apud nationes non solum barbaras sed cultas.

b) *Rationi sint consentanea*, ita ut si in examen rationale et scientificum revocentur hujusmodi veritates, solido niti fundamento detegatur.

c) *Natura cum ratione duce eliciantur*; unde tanquam sensus communis judicium habendum non est, quod est præjudicio, passione aliqua, ut spe vel metu, ex ignorantia, perverso more vel superstitione, originem ducit.

d) Quidam addunt ut ordinetur ad explendam physicam, intellectualem, vel moralem hominis necessitatem; sed hæc conditio non omnibus inest, ut videre licet in hac sensus communis veritate: *typi litterarum si temere projiciantur exurget lexicon hispanum*, qua profecto nulla hominis vera necessitas expletur (1).

THESIS.

Sensus communis modo expositus certi judicii motivum infallibile haberi debet.

Prob. Judicia sensus communis modo expositi, partim fundantur in natura hominis rationalis, prout objecti evidentiâ perspicit adsequiturque; partim in naturali et invincibili inclinatione naturæ humanæ; atqui ex utroque capite ipsi congruit esse motivum infallibile certi judicii: ergo. Et quidem, quod ex primo capite, ex his quæ supra de evidentiâ hujusmodi veritatum, si non immediata, sane mediata *proxima* primis principiis haberi debet, et præterea robur et vim accipit.

Ex secundo capite: Profecto enim, cum impulsus ille naturalis, quo ad ferenda hujusmodi judicia dicimur, omnibus hominibus ratione utentibus communis sit ac constanter inest, ab ipso naturæ Auctore Supremo, originem ducere necesse est: ergo si ad falsa judicia propensio illa impellit, ad

(1) Quarta conditio ex assignatis a Balmes ita habet: «Toda verdad de sentido comun tiene por objeto la satisfaccion de alguna gran necesidad de la vida sensitiva, intelectual ó moral.» *Filosofia Fundamental*, lib. 1.º, c. 32.